

TIETOISUUDEN EVOLUUTIO: DATASTA GNOSIKSEEN

Herman Hessen teoksessa *Lasihelmipeli* kuvataan yhteiskunnasta eristyneessä Kastalian maakunnassa annettavaa koulutusta, joka pyrkii absoluuttiseen henkiseen täydellisyteen ja harmoniaan. Koulutuksen korkeimpana teoreettisena muotona on poikkitieteellinen, muut tieteenalat hallitseva ja itseensä sulattava lasihelmipeli. Peli kehittyi ”sotien aikakauden” ja ”sarjalukemistojen aikakauden” jälkeen ja sen perusteita kuvataan näin:

”Ellei ajattelu pysy puhtaana ja valppaana ja henkeä kunnioiteta, käsitetään ja aavistetaan, että silloin eivät pian laivat ja autotkaan toimi kunnollisesti, silloin horjuvat myös insinöörien laskutikun ja pankkien ja pörssien matematiikan pätevyys ja arvovalta, koittaa kaaos. Kesti kuitenkin kauan, ennen kuin oivallettiin, että sivistyksen ulkokuorikin - tekniikka, teollisuus, kauppa ja muut - tarvitsee yhteistä pohjaa, hengen miesten moraalia ja rehellisyyttä.”

Kastaliassa päästään hyvin pitkälle ihmisielen jalostamisessa. Teoksen loppua kohti kasvaa kuitenkin esiin Kastalian tuhon uhka, joka nousee sen eristyneisyydestä. Silmiinpistävää Kastaliassa on naiseuden puuttuminen, vaikkakaan ei ole kyse selibaatista. Päähenkilön, Kastalian hierarkiassa korkealle nousseen esimerkillisen lasihelmipelajaajan *Joseph Knechtin* mielessä alkaa kyteä halu irrota yhteisöstä. Kastalian täydellisen kasvatuksen tulos ei kuitenkaan kestä arkista todellisuutta, vaan Knecht menehtyy arviointivirheensä vuoksi hukkumalla heti lähtönsä jälkeisenä aamuna.

Ihmiskunnan suuri usko tiedon sinänsä jalostavaan voimaan kuuluu aikakauteen, joka al-

koi jo valistuksesta ja jatkuu yhä. Tämän sokean kehitysoptimismmin lähtökohtana on usko rationaalisen ajattelun voimaan. Meidän vuosisadallamme lähtökohtina ovat olleet positivistinen tutkimustraditio, miehisen matemaattis-luonnontieteellisen maailmankuvan dominanssi sekä lineaarisen aikakäsityksen harha.

Päivittäiset uutiset maailman eri kolkilta tuovat eteemme tämän kapea-alaisen rationalismin seurauksena syntyneen maailman tilan. Asteollisuuden varustamat kansat ratkovat konfliktejaan primitiivisimmällä mahdollisella tavalla kansainvälisen yhteisön täydellisen avutomiin silmien edessä. Globaali ekokatastrofi on ainoa huomiselle rationaalisten mallien mukaan ennustettavissa oleva todellisuus.

Ihmiskunnan huikea henkinen perintö ja kulttuurien monimuotoisuus on raaistunut karkeaksi kaikkien tavoittelemaksi hampurilais- ja sarjafilmi-kulttuuriksi, jonka eteneminen on vääjäämätöntä ihmisten lähiyhteisöjen sosiaalisen voiman pettäessä ja globaalin viestinnän syrjäyttäessä yhteisöllisen todellisuuden ihmisten tajunnassa.

Luonnontieteilijät ovat käyttäneet niin sanottua *Gaia-hypoteesia* kuvatessaan sitä, miten maapallolla kaikki riippuu kaikesta. Gaia oli alkuaan kreikkalainen maan jumalatar, josta kaikki muut jumalat syntyivät.

Gaia-hypoteesin mukaan koko maapallo kaikkine eliöineen on yksi ainoa organismi, jonka elämässä, kehityksessä ja tulevaisuudessa kaikki riippuu kaikesta. Pieninkin osanen, jopa kaaosteorian mukainen perhosefekti, voi tuhota tämän organismin elämän.

Maan äiti, Gaia, voi huonosti, koska kaikki kehitys on tapahtunut vain tämän organismin vasemman läntisen, ”rationaalisen” aivolohkon ehdoilla. Gaian oikeaa, itäistä aivolohkoa ei ole käytetty tai ymmärretty.

Oswald Spengler puhuu teoksessaan *Länsimaiden perikato* keskiajalta saakka vallassa olleesta länsimaisesta *faustisesta* ihmisestä verrattuna antiikin *apolloniseen* ja arabialaisen kulttuurin *maagiseen* ihmiseen. Faustinen ihminen haluaa itselleen kaiken, hän haluaa hallita kaikkea numeroilla lineaarisessa ajassa välittämättä siitä, että hän samanaikaisesti hylkää sielunsa ja syklisen aikakäsityksen, joka on edellytys ymmärtää Gaian todellisuutta.

Lyhytkestoisessa itse luomassaan laboratoriossa faustinen ihminen hallitsee kaikkea, mutta menettää kaiken, koska hän toimii irrallaan Gaian syklisestä todellisuudesta.

Faustisuus toteutuu myös meidän aikamme kasvatuksen ja koulutuksen arvovalinnoissa. Me tuotamme kiihtyvällä vauhdilla erilaisia faktoja ja dataa kuin maakaasua putkesta ja uskomme voivamme vaikuttaa positiivisesti ympäristömme todellisuuteen ja tulevaisuuteen tällaisen tiedon avulla.

Jos pysähdymme miettimään, puhuu todellisuus toista.

Kasvatuksessa olisi aika vähentää dataa ja lisätä *gnosista*. Gnosis on vanha antiikin ja hel-

lenismin käsite, joka tarkoittaa tietoa. Gnosis on ihmisessä itsessään valmiina olevaa intuitiivista tietoisuutta maailmankaikkeudesta ja hänen omasta asemastaan siinä.

Tulevaisuuden tutkijat uskovat alkamassa olevaan suureen muutokseen, jossa tapahtuu suuri evoluutiohyppäys. Tätä hyppäystä he pitävät yhtä suurena muutoksena kuin aikanaan oli elämän synty maapallolla. He puhuvat tietoisuuden evoluutiosta, joka toteutuu uuden ihmisen, *Homo Intelligenssin* kautta. Itsekäs, materiaallinen ja faustinen Homo Sapiens väistyy tietoisuuden ja gnostisen Homo Intelligenssin tieltä. Kasvatuksen ja koulutuksen tulevaisuuteen suuntaavissa arvovalinnoissa tämän pitäisi merkitä gnosisen kasvattamista datan tulvan sijasta, naiseuden ja mieheyden, oikean ja vasemman aivolohkon tasapainoa ja Gaia-tietoisuutta.

Lasihelmipelissä *isä Jakobus* kritisoi pelin teoreettista mallia. Hän syyttää sitä historiallisen näkökulman ja historian ymmärtämisen puutteesta, joka saa pelin filosofisen rakennelman kutistumaan ohueksi leikiksi.

”Meille saattavat koittaa kauhujen ja syvän kurjuuden ajat. Mikäli haluamme, että kurjuuden keskellä on myös onnea, se voi olla vain henkistä, pyrkiä taaksepäin kääntyen pelastamaan menneisyyden sivistyksen ja eteenpäin suuntautuen iloisesti ja rohkeasti edustamaan henkeä aikakaudella, joka muuten saattaisi kokonaan vajota aineellisuuteen.”

Hannele Koivunen